

Yaşam

Sargun A. Tont

Başlıklar...

Bize kalırsa, bilimin son yıllarda insanlığa sağladığı en büyük faydalardan biri, bebeğin doğmadan önce cinsiyetini bilme olanağıdır. Çocuğa ne isim verileceği aile fertleri arasında çok kez çekişmelere yol açar; ama müstakbel bebeğin cinsiyeti önceden bilinirse hem aday listesi otomatik olarak yüzde elli küçülür, hem de karar vermek için daha fazla zamanınız olur.

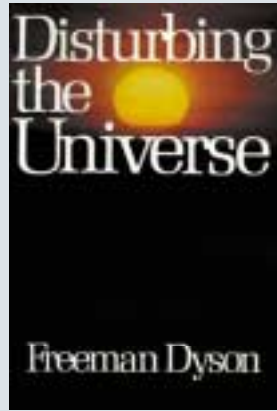
Eskiden bir iki istisna dışında (örneğin bu yazarın adı) çocuğa dede ve veya nenenin adı verilir, ama modern ana babalar orijinal isim bulmak için sanki birbirleriyle yarış ediyorlar: Tuğçe, Özge, Sinem, Yaşasın, Gizem, Yeter ve Nihayet, gibi. "Ama" diyeceksiniz, "hiç olmazsa bu konuda Amerikalı ve İngilizleri çoktan solladık". Çok doğru. Orada ismini hatırlayamadığınız birisine "Ne haber John (veya Suzie)?" dediğiniz zaman yüzde elli bir olasılıkla doğru ismi telaffuz etmiş olursunuz. İsimlerin diğer yüzde kırkdokuzunu oluşturan William adını taşıyan Shakespeare, "Gülü nasıl adlandırırsan adlandır, yine de güldür" diye bir laf etmiş; ama bu kural yarıda verdiğimiz Yeter ve Nihayet isimleri için- hiç olmazsa ebeveynlerin haleti ruhiyesini aksettirmek yönünden- geçerli değil.

Neyse, hiç olmazsa her kuşak için yeni bir soyadı almak gerekmiyor; o zaman işler iyice karıştırdı. *New Scientist* dergisinin Feedback (Geri yanıt) sohbet köşesinin yazarına göre, seçme hakkımız olmasa bile soyadlarımızın ne gibi bir meslek seçeceğimize büyük etkisi oluyormuş. Örneğin, Fish

(Balık) soyadlı birisinin deniz biyolojisi, Sawyer'ın (Testereci) ormancılık, Houseman'ın (Ev adamı) inşaat mühendisliğini seçmesi gibi. Bizim ODTÜ biyoloji bölümünde bir öğrencimizin adı Evrim, mimarlık bölümünde hocalık yapan arkadaşım Argun'un soyadı Evyapan'dır; ama benle aynı katı paylaşan genç arkadaşım Aziz Kolkıran için bu kuralın geçerli olmadığını garanti ederim.

Kime hangi adın takılacağı anne babanın bileceği bir iş; ama bazı talihsiz yemek adları trajik olaylara neden olabiliyor. Örneğin ABD'ye ayak basar basmaz gittiğim lokantada menüye göz attığımda beni dehşete düşüren "Hot Dog", yani "Sıcak Köpek!" yemeği. Ben finoların soğuk bile yenmesine taraftar olmadığım için hemen başka bir yemek ısmarladım ve bir sonraki gün hot dog'un bizim sosisten başka bir şey olmadığını öğrendim. (Merak etmeyin, ya dana, ya da domuz etinden yapılıyor bu sosis). Ama bu konuda biz Türkler de pek masum değiliz. Yabancılar bizim menülerimizde "kadın bud" veya "kadın göbeği" ibarelerini gördüklerinde emnim şaşırıyorlardı.

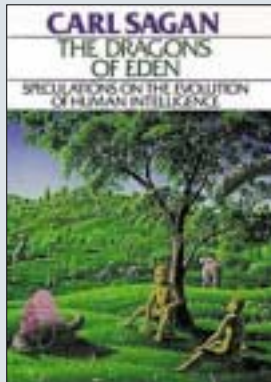
Yemekler arasında ben karnı yarık ismini çok beğenirim; belki estetik duygularınızı tatmin edecek bir isim değil ama, hiç olmazsa önünüze konulan

patlıcanın anatomisine aşçının ne gibi bir cerrahi müdahale yaptığını önceden bilirsiniz. Keşke aynı itina, kitap başlıklarında da uygulansa. Örneğin, son yılların en ünlü sanat tarihçilerinden biri olan Sir Kenneth Clark'ın *Uygarlık* adlı kitabında bilimle ilgili tek bir satır olmadığı gibi, Doğu uygarlıkları da nazar boncuğu kabilinden, bir kaç sayfa ile ge-

çistirilmiş. Belki de Freeman Dyson'un kitabına *Disturbing the Universe* (Evreni Rahatsız Ederken) diye bir başlık atması, Clark'a "Bak sen bizi uygarlıktan dışlıyorsun; ama biz fizikçiler evreni bile rahatsız edebilecek nitelikte işler yapıyoruz" kabilinden verilen bir mesajdır. TV serisine ve ondan esinlenen kitabına *Kozmos* adını veren Carl Sagan da Dyson'la aynı frekansta. Koskoca kozmosu, yani evreni, tek bir insan, tek bir kitapta nasıl açıklayabilir? Belki konuyu bölerek, *Kozmos'un Doğuşu*, *Kozmosun Gençliği*, *Kozmosun Oğlu*, *Kozmosun İntikamı* gibi bir kaç kitapta incelemek sanırım çok daha doğru olurdu. Kozmos adı çok daha ciddi bir konuyu gündeme getiriyor; o da zaten kullanılmış bir başlığın tekrar kullanılması. Alexander von Humboldt'un en ünlü eserinin adı da *Kozmos*'tur.

Kitap başlıklarında Dyson ve Sagan biraz fazla yükseklerde uçmuşlar. Öte yandan evrimci ve paleontolog Stephen J. Gould da bu konuda gereğinden çok daha fazla bir tevazu sergiliyor: *Tavuşun Dışları*, *Atın Parmakları*, *Pandanın Başparmağı*

ve Zürafanın Boynu. Gould'un kim olduğunu bilmeyen birisi, bu eserleri kolaylıkla veteriner fakültesinde okutulan ders kitapları zannedebilir. (Gould'un müteviziliğinin sadece başlıklarla sınırlı kaldığını, metinlerde kaleminden-pardon, bilgisayar tuşundan kan damladığını belirtelim.)

Veterinerlerden söz açılmışken, özellikle kedi düşkün okuyucularımızı uyarmakta fayda var: T.S. Elliot'un *The Book of Practical Cats* (Pratik Kedilerin El Kitabı), kedi bakımıyla bir ilgisi olmayan bir şiir kitabıdır. Tıpkı Edward Lalo'nun *İspanyol Senfonisi*'nin de aslında bir keman konçertosu olduğu gibi.

İsterseniz gelin biraz da dergi başlıklarına bakalım: Maalesef bazı bilim dergilerinin içeriği, etikette yazılanla uzlaşmıyor. Eski bir Yunan efsanesine göre Icarus adında bir delikanlı, kuş tüylerini balmu-muyla yapıştırarak bir çift kanat yapar ve Güneş'e doğru uçmaya başlar. Ne yazık ki, Güneş'in ışıkları mumu eritince tarihin bu ilk astronotu paldır küldür Ege Denizi'ne düşerek yaşamını yitirir. Bu talihsiz astronotun Güneş yerine Ay'ı hedef seçmesinin, veya bizim Hazarifen Çelebi gibi dikey yerine yatay bir rota izlemesinin çok daha akıllı bir davranış olup olmadığını burada tartışacak değilim; ama bu gencin adının verildiği *Icarus*'un mitoloji ve benzer konularla hiç ilişkisi olmadığını, sayfalarının formül ve denklemlerle adeta bezendiği, tam anlamıyla teknik bir dergi olduğunu söylersem oldukça şaşıracaksınız.

Röveşata denince nasıl futbol akla gelirse parabol denince de geometri veya matematiğin akla gelmesi normaldir. Ama sanki *Icarus*'culara misilleme yaparcasına *Parabola* dergisi, tek bir formül veya denklemden bihaber, sadece mitoloji ve efsaneyle ilgili makale yayınlıyor! Bize kalırsa bu iki dergiyi çıkar-tanların bir isim takası yapması çok akıllı bir davranış olur. Dergi adlarıyla ilgili başka sorunlar da var. Örneğin, kitap eleştirisi açısından dünyanın en önde gelen mecmualarından *Times Literary Supplement*, yani ünlü *London Times*'in edebiyat eki, bir ek olmayıp gazeteden ayrı satılır. *Times*'in ABD'deki karşısı *New York Review of Books*'un o kentte basılmaktan başka New York'la hiç bir ilişkisi yoktur.

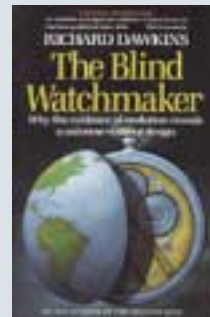

Biliminsanı veya edebiyatçı olsun, iyi üniversitelerde bir öğretim üyesinin akademik merdivenin hangi basamağında oturacağı akademik dergi-

lerde yaptığı yayınlarla orantılıdır. Edebiyatçılardan daha ilginç dergi başlıkları bekliyorsanız yanılıyorsunuz: *Southern Humanities Review*, *Western Humanities Review*, *South-West Review*, vesaire. İngilizce'de "review" kelimesi yeniden gözden geçirme, elştirme anlamına gelir; ama bu dergiler yüzünden şimdi fikir dergisi anlamına da geliyor. Dikkat ettiyseniz, yukarıda sıraladığımız "review" kelimesinin sırtına binen kelimelerin hepsi bir yön veya bölge içeriyor. Bilimde olduğu gibi, edebiyat ve beşeri bilimlerde de uzmanlaşmanın ne kadar yaygınlaştığının en belirgin kanıtlarını, her yıl mantar gibi ortaya çıkan akademik dergilerde görüyoruz. Shakespeare'den başlayarak günümüzün yazarlarından Thomas Pynchon'a kadar, sadece o yazarın eserlerinin analiz ve eleştirisine yer veren yüzlerce dergi olduğunu biliyor muydunuz? Peki ya dil bilimciler? Onların en ünlü dergisinin adı da pek ahım şahım bir şey değil: *ETC...* Evet şaşırmayın, bunun Türkçe'de tam karşılığı

"vesaire" demektir. Söz dergi başlıklarından açılmışken, makale başlıklarına da değinmeden edemeyeceğim. Burada genellikle pek sorun çıkmıyor; ama bu tür başlıklarda da iki nokta üst üste koymak enfasyonu var. Tercüme gerekecek; İngilizce bilmeyenler iki noktaya dikkat etsinler: "Short Period Climatic Fluctuations: Effects on Diatom Biomass", "The Sea: Its Science and Poetry", "Of Sacred Trees and Dancing Bears: Turkish Attitude Toward Nature", "Acoustic Sound Scattering: Patterns in the Pacific Ocean" gibi. Bu makalelerin yazarı, dışarıda hızını alamayıp anavatanına dönünce de atışa *Bilim ve Ütopya* dergisinde devam etmiş: "Kuruluklardaki Öfkeli Peygamber: Thoreau"...

Şimdiye kadar benim ilgi-mi çeken makale başlıklarından biri Richard Dawkins'in *The Blind Watchmaker* (Kör Saatçi) kitabının Biyoloji ve Felsefe dergisinde eleştirisini yapan Prof. Charles Lumsden'e ait. İşte başlık:

VPCZMAQBNTYSCHG
YMAZLBODPRP SQGN
TJFF QFNES RAHIK
TJE GFNE_S RALGZ
THE GENE'S TALE

Bu 5 satırdan ancak sonuncusu bir mana içeriyor: Gen'in öyküsü. Buradaki espri, yaşamın şans eseri ortaya çıkmasının, parçalanmış bir saatin parçalarının kendiliğinden bir araya gelerek çalışır hale gelmesi kadar az olduğunu iddia edenlere verilmiş bir yanıt olması. Hiç mana ifade etmeyen ilk dört satırı oluşturan harflerden bir kaç yanyana gelince, anlamlı bir 5. satır çıkıyor. Hoşuma giden diğer bir makale başlığı, sosyolojide paradigma (bir grup düşünürün inandığı varsayıma veya düşünce ekolüne paradigma denir) yoksulluğundan yakınan Prof. Harold Pears'ın "Brother, Can You Spare a Paradigm?" (Şu Garibe Bir Paradigma, Abi!) başlıklı makalesi. Çok ciddi bir akademik dergide bile mizaha yer verilmesi, bizi çok mutlu etti.

Bir de bu başlıkların nereden esinlenerek veya hangi kaynaklardan faydalanılarak oluşturulduğuna bir göz atalım. Dinle yakından uzaktan hiç bir ilgisi olmayan Alistair Hardy'nin *Büyük Sular*, William Faulkner'in *Absholom*, *Absholom* başlıkları, kutsal kitaptaki ayetlerden alınmıştır. Hemingway'nin *Çanlar Kimin İçin Çalıyor*'u John Donne'un; Rachel Carson'un *Çevremizdeki Deniz*'i, T. S. Elliot'un şiirlerinden alınmıştır. Keza yukarıda bahsettiğimiz *ETC.* dergisi, adını e.e. cummings'in bir mısraından almıştır. (Merak etmeyin imlâ hatası yapmadık, cummings ne şiirlerinde ne de diğer yazılarında büyük harf kullanamazdı)

İsim konusunda benim de çok dertli olduğumu belirtmek isterim. Babam adımlı Akadlı Sargon'dan esinlenerek koymuş. Soyadım ise Konya Ereğlisi'ne bağlı bir köyün adı (köye yeni bir ad takmışlar, ne olduğunu sormaya korktum). Orta ismim Ali olduğu halde, beni çok kişi yabancı zanneder. Ama bir de zavallı oğlumun başına gelenleri düşünün. Eski eşim Carol ve ben onunla ilk tanıştığımız zaman adı Carlos Joerke idi. Kendi arzusuyla ona babamın adını verdik. Ama bizim hanım muameleleri yaptırırken bize haber vermeden kendi babasının ismini de eklemiş. Sonuçta benim gözbebeğimin adı Cevdet Carl Tont oldu. Üniversitede edebiyat okuduğu halde oğlumun neden yazarlığa hiç merak sarmadığını şimdi anlıyorum.